

УДК 347.77/78

Позова Діна Дмитрівна,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри
права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Постановка проблеми. В умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства важливу роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології, які дозволяють збирати, обробляти, отримувати та передавати інформацію на локальному, загальнодержавному та міжнародному рівнях. Провідне місце серед таких технологій посідає Інтернет як найбільша телекомунікаційна мережа у світі, яка зародилася у 1969 році і починаючи з 80-х років XX століття стала активно розвиватися та розповсюджуватися.

Процес глобальної інтернетизації не оминув і вітчизняний простір. Так, за результатами нещодавно проведеного компанією InMind Factum Group Ukraine дослідження, частка регулярних користувачів Інтернету в Україні складає 59 %, або 21,8 млн. [1]. Як відомо, 16 вересня 2014 року було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. За умовами цієї угоди передбачається поступова адаптація законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій угоді. Відповідно до глави 6 Угоди «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля» адаптації підлягають, зокрема, такі напрями, як телекомунікаційні послуги (частина 5 «Нормативно-правова база», підрозділ 5 «Телекомунікаційні послуги») та електронна торгівля (частина 6 «Електронна торгівля»). З метою організації робіт щодо адаптації національного законодавства Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 17 вересня 2014 року № 847-р «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Стрімкий розвиток Всесвітньої мережі Інтернет загострив проблему контрафакції та піратства,

створивши для порушників права інтелектуальної власності додаткові та спрощені канали у кіберпросторі для просування, реклами, пропозиції, продажу та розміщення з цією метою контрафактної і піратської продукції споживачам.

Попри надзвичайну популярність Інтернету у вітчизняній юридичній науці приділено недостатню увагу дослідженню мережі як правової категорії, а також правовідносин, які виникають у зв'язку з її використанням.

Стан дослідження теми. Питання правової природи відносин, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з функціонуванням та використанням мережі Інтернет, є предметом багатьох наукових дискусій. Зокрема, деякі аспекти окресленої проблематики порушувалися у працях російських та вітчизняних правників: Ю.Є. Булатецького, А. Б. Венгерова, М. Б. Касьонові, В. О. Копилова, С. В. Малахова, І.М. Рассолова, та ін. Як наслідок недостатнього ступеня розробки, питання поняття та особливостей правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет, мають неабиякий теоретичний та практичний інтерес і потребують подальшої розробки.

Тому **метою** даної статті є визначення правової природи відносин, виникнення, зміна та припинення яких опосередковані використанням мережі Інтернет, шляхом аналізу положень юридичної доктрини, виявлення особливостей цих відносин та проведення їхньої класифікації.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про телекомунікації», згідно з якою це – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. При цьому під інформаційною системою загального доступу розуміється сукупність телекомунікаційних мереж та засобів для накопичення, обробки, зберігання та передавання даних.

Узагальнення висловлюваних в юридичній доктрині позицій дозволяє зробити висновок про те, що одні вчені (Ю.Є. Булатецький, А. Б. Венгеров, В. О. Копилов та ін.) виходять із загальної теорії правовідносин і виокремлюють такий вид правовідносин як інформаційні правовідносини або ще вужчу категорію – правовідносини в Інтернеті.

Так, на думку В. О. Копилова, однорідність та особливості інформаційних відносин визначаються особливостями і юридичними властивостями об'єктів, із приводу яких або у зв'язку з якими вони виникають, а саме: інформації та інформаційних об'єктів, інформаційних технологій, засобів їх забезпечення, засобів зв'язку і телекомунікацій. Особливості ж інформаційних відносин зводяться до того, що вони виникають, розвиваються і припиняються в інформаційній сфері при обігу інформації; опосередковують державну політику визнання, дотримання та захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері; відображають особливості застосування публічно-правових та цивільно-правових методів правового регулювання при здійсненні інформаційних прав і свобод з урахуванням специфічних особливостей та юридичних властивостей інформації та інформаційних об'єктів [2, с. 37].

Інші ж науковці відходять від традиційних понять теорії права і вводять нове поняття «інтернет-відносини», розуміючи під ним віртуальні відносини, які виникають в мережі Інтернет та регулюються нормами права та етики.

Наприклад, І.М. Рассолов воліє говорити про інтернет-відносини, які є частиною відносин у віртуальному просторі (включаючи моральні, етичні та інші види відносин), учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав та обов'язків в Інтернеті. Особливостями таких відносин є те, що вони можуть виникати між особливими суб'єктами (наприклад, операторами зв'язку, провайдерами, розробниками мереж, міжнародними організаціями, відповідальними за розвиток протоколів Інтернету); ці суб'єкти можуть перебувати в різних країнах, їх діяльність може регулюватися законодавствами різних країн; Інтернет-відносини неможливі без використання інформаційно-телекомунікаційних технологій і мереж; ці відносини виділяються на певному етапі розвитку суспільства, держави і технологій [3, с. 72-74].

Деякі ж учені, дотримуючись традиційного підходу до визначення правової природи відносин, які виникають у мережі Інтернет, виділяють при цьому низку особливостей, притаманних цим правовідносинам. На думку С. В. Малахова, існуючі в Інтернеті цивільні правовідносини мають характеристики, які відрізняють їх від інших цивільних

правовідносин, а саме: наявність нетрадиційної передумови (суб'єктами можуть бути тільки користувачі Інтернет, що володіють необхідним доступом у Мережу); віртуальність (існують тільки при використанні спеціального програмного і технічного (апаратного) забезпечення в штучно створеному і підтримуваному комп'ютерами середовищі); існування у невизначеному фізичними межами просторі, що може тягти за собою відсутність дієвого механізму правового регулювання [4, с. 14-15].

У літературі також висловлюється точка зору, що Інтернет сам по собі не породжує виникнення правовідносин. Це пояснюється тим, що Інтернет як інформаційно-телекомунікаційна мережа не створює нових об'єктів та товарів, а лише надає можливості для їх створення, розміщення та доступу до них користувачів мережі. Відносини ж, які виникають у зв'язку з функціонуванням Інтернет як інформаційно-телекомунікаційної мережі (маються на увазі технічні апаратні та програмні засоби з'єднання комп'ютерів), належать більше до сфери технічних стандартів та майже не носять правового характеру. У тих небагатьох випадках, коли те чи інше правове регулювання все ж застосовується, його предметом стають послуги, суб'єктивні права та матеріальні об'єкти, які нічим принципово не відрізняються від предметів аналогічного правового регулювання, що існували до появи Інтернет [5, с. 18].

З такою позицією можна погодитися лише в тому, що в цілому мережа Інтернет, виступаючи об'єктом правового впливу, сама по собі не спричинює виникнення, зміну та припинення правовідносин. Із цього приводу слід додатково відзначити, що у правовій науці існує дискусія щодо співвідношення категорій «правовий вплив» та «правове регулювання», в ході якої висловлюються такі основні дві точки зору: 1) правове регулювання вичерпує можливі форми впливу права на суспільні відносини, тобто зазначені категорії є тотожними (С. О. Голунський, О. А. Лукашева, Л. С. Явич та ін.); 2) поняття «правовий вплив» за обсягом є ширшим за поняття «правове регулювання» (С. С. Алексєєв, М.І. Матузов, О.В. Міцкевич, М. Ф. Орзіх, Ю. К. Толстой та ін.). Прихильники другого підходу зазвичай визначають правове регулювання як здійснюваний всією системою юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, а правовий вплив – як взятий у єдності та різноманітності весь процес впливу права на соціальне життя, свідомість та поведінку людей.

Правовідносини, пов'язані з мережею Інтернет, виникають із приводу різних елементів складної багаторівневої інфраструктури мережі Інтернет. Так, за словами М. В. Якушева, Інтернет – багато-

шарове, багаторівневе утворення, об'єднання багаторівневих мереж. На самому нижньому рівні – фізична інфраструктура, канали зв'язку, інфраструктура доступу до мереж. Далі розташовується адресний простір (IP-адреси), над яким існує надбудова у вигляді доменних імен, система DNS, та на самих верхніх поверхнях ієрархії Інтернету як мережі знаходяться звичайні додатки, поштові сервіси, пошукові системи, веб-сайти [6].

Безперечно відносини, які виникають у зв'язку з існуванням та практичним використанням мережі Інтернет, мають свою специфіку, яка виявляється у суб'єктному складі, об'єктах та змісті цих правовідносин. Слід погодитися з М. Б. Касьоновим у тому, що на кожному з інфраструктурних рівнів мережі Інтернет складаються відповідні правові відносини, в яких беруть участь різні суб'єкти права, та які виникають із приводу досить специфічних об'єктів правового регулювання [7, с. 139]. Такі відносини у переважній своїй більшості мають інформаційне наповнення, оскільки складаються із приводу розміщуваної в Інтернеті інформації, та можуть регулюватися за допомогою методів приватного та публічного права або поєднання елементів обох цих методів.

При цьому як і будь-яке правове відношення, відношення, що виникає в мережі Інтернет, є складною правовою категорією, що включає в себе набір обов'язкових елементів: 1) суб'єктів; 2) об'єкта, 3) змісту. Підстав для виділення у структурі такого правовідношення будь-яких додаткових елементів, на наш погляд, немає. Адже запропоновані у літературі в якості «особливих» елементів так званих «інтернет-відносин» інформація та технічні засоби становлять не що інше, як об'єкт правовідношення.

Залежно від застосованого критерію при проведенні класифікації пропонуємо виділяти такі види правовідносин в мережі Інтернет:

- залежно від об'єкта регулювання:
 - відносини, які виникають із приводу формування національної мережевої інфраструктури підключення та приєднання мереж, використання каналів телекомунікації абонентського обладнання;
 - відносини, які виникають із приводу використання адресного простору відповідного сегмента мережі Інтернет та розподілу IP-адрес;
 - відносини, які виникають із приводу створення та адміністрування доменних назв відповідного сегмента мережі Інтернет;
 - відносини, які виникають із приводу підключення обладнання користувачів до мережі Інтернет;

- відносини, які виникають із приводу надання послуг хостингу, тобто послуг з розміщення інформаційного ресурсу (веб-сайту) в мережі Інтернет шляхом виділення та надання провайдером дискового простору на власному сервері;

- відносини, які виникають із приводу створення, розповсюдження та використання інтернет-контенту, а також надання різного роду інформаційних послуг;

- залежно від суб'єктного складу:
 - відносини, які виникають між постачальником мережевих послуг (провайдером) і користувачем мережі Інтернет;
 - відносини, які виникають між користувачами Інтернет;
 - відносини, які виникають між провайдером (операторами) та уповноваженими органами державної влади;

- *залежно від економічного змісту:*
 - майнові відносини, які виникають із приводу матеріальних благ (наприклад, об'єктів фізичної інфраструктури мережі Інтернет);
 - немайнові відносини, які виникають із приводу нематеріальних благ (наприклад, інформації, інформаційних прав і свобод, прав інтелектуальної власності тощо);

- за галузевую приналежністю:
 - цивільно-правові;
 - адміністративні;
 - господарські;
 - кримінально-правові та ін.;
- залежно від присутності «іноземного елементу» у правовідносинах:
 - такі, що ускладнені «іноземним елементом» (наприклад, ситуації коли сервер (об'єкт правовідносин) розміщений за кордоном; провайдер (суб'єкт правовідносин) зареєстрований в іноземній країні; незаконне розміщення об'єктів права інтелектуальної власності в мережі Інтернет, що мало місце на території іноземної держави (юридичний факт);
 - правовідносини, які не ускладнені «іноземним елементом» та не виходять за межі юрисдикції однієї держави.

Висновки. Підсумовуючи викладене, правовідносини в мережі Інтернет можна визначити як врегульовані нормами міжнародного та національного права суспільні відносини, які виникають із приводу матеріальних та нематеріальних об'єктів, залучених до структури побудови, системи функціонування та інформаційного наповнення мережі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проникнення інтернету в Україні : дані установчих досліджень у II кварталі 2015 // Дослідницький холдинг Factum Group Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml.
2. Копылов В. А. Информационное право : учебник / В. А. Копылов. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : 2002. – 512 с.
3. Рассолов И. М. Право и интернет / И. М. Рассолов. – [2-е изд., доп.] – М. : Норма. – 383 с.
4. Малахов С. В. Гражданско-правовое регулирование отношений в глобальной компьютерной сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / С. В. Малахов. – М., 2001. – 21 с.
5. Танимов О. В. О правовой природе и возможности правового регулирования отношений в сети Интернет / О. В. Танимов, Я. В. Кудашкин // Информационное право : Научно-практическое и информационное издание. – 2012. – № 2. – С. 17-21.
6. Якушев М. В. Есть ли альтернатива интернету? / М. В. Якушев // Информационное общество. – 2014. – Вып. 2. – С. 4-9. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/b1f18e618bde11744257d630043c651>.
7. Касенова М. Б. Влияние технологической инфраструктуры интернета на формирование правового регулирования использования интернета / М. Б. Касенова // Право и государство: теория и практика : Научно-практический и информационно-аналитический ежемесячный журнал. – 2014. – № 12. – С. 138-142.

Позова Діна Дмитрівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Стаття присвячена дослідженню правовідносин, які виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет. Проаналізовано положення юридичної доктрини щодо визначення правової природи відносин, які виникають, змінюються та припиняються у віртуальному просторі. Проведено класифікацію правовідносин в мережі Інтернет. Запропоновано авторське визначення правовідносин в мережі Інтернет як врегульованих нормами міжнародного та національного права суспільних відносин, які виникають із приводу матеріальних та нематеріальних об'єктів, залучених до структури побудови, системи функціонування та інформаційного наповнення мережі.

Ключові слова: мережа Інтернет, правовідносини в мережі Інтернет, правова природа, об'єкт правового впливу.

Позова Дина Дмитриевна

ОСОБЕННОСТИ ПРАВООТНОШЕНИЙ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Статья посвящена исследованию правоотношений, возникающих в связи с использованием сети Интернет. Проанализированы положения юридической доктрины по поводу определения правовой природы отношений, которые возникают, изменяются и прекращаются в виртуальном пространстве. Проведена классификация правоотношений в сети Интернет. Предложено авторское определение правоотношений в сети Интернет как урегулированных нормами международного и национального права общественных отношений, возникающих по поводу материальных и нематериальных объектов, привлеченных в структуру построения, системы функционирования и информационного наполнения сети.

Ключевые слова: сеть Интернет, правоотношения в сети Интернет, правовая природа, объект правового воздействия.

Pozova Dina Dmytrivna

FEATURES OF RELATIONS ON THE INTERNET

The article is devoted to the research of legal relations arising from the use of the Internet. Provisions of legal doctrine on the definition of the legal nature of relations that arise, change and stop to exist in the virtual space are analyzed. The classification of legal relations on the Internet is made. It is suggested author's own definition of legal relations on the Internet as social relations arising due to the tangible and intangible objects involved into the construction of a structure, system operation and content of the network, which are regulated by the rules of international and national law.

Keywords: Internet network, legal relations on the Internet, legal nature, the object of the legal impact.